

УДК 349.6:340.1

ГЕНЕЗА НАУКОВИХ І ЗАКОНОДАВЧИХ ПІДХОДІВ ДО СТАНДАРТІВ ЯК ДО ДЖЕРЕЛ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Богдан КОВАЛЕНКО,

аспірант кафедри екологічного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено розвиток екологічних стандартів на території України. Здійснено порівняння шляхів розвитку міжнародних стандартів зі стандартами СРСР. Проаналізовано наукові погляди щодо правової природи екологічних стандартів. Розглянуто положення законодавства стосовно радянської системи стандартів ГОСТ і сучасної ДСТУ, досліджено їх вплив на формування галузі екологічного права.

Ключові слова: екологічне право, екологічні стандарти, ГОСТ, ДСТУ, ISO, правова природа стандартів, міжнародні стандарти.

GENESIS OF SCIENTIFIC AND LEGISLATIVE APPROACHES TO STANDARDS AS SOURCES OF ENVIRONMENTAL LAW

Bohdan KOVALENKO,

Postgraduate Student at the Department of Environmental Law
of the Faculty of Law Kyiv National Taras Shevchenko University

SUMMARY

The article is devoted the development of environmental standards in Ukraine. A comparison of the ways of developing international standards with the standards of the USSR is carried out. The scientific views on the legal nature of environmental standards have been analyzed. The provisions of the legislation concerning the Soviet system of standards GOST and modern DSTU are considered, their influence on the formation of the field of environmental law has been studied.

Key words: environmental law, environmental standards, GOST, DSTU, ISO, legal standard of nature, international standards.

Постановка проблеми. Екологічні стандарти забезпечують єдину технічну та правову політику щодо охорони навколишнього природного середовища, технічне переозброєння екологічно безпечного виробництва, широке впровадження сучасної техніки й процесів, механізацію й автоматизацію виробничих процесів, підвищення якості товарів, використання відновлювальних джерел енергії тощо. Сьогодні важливо дослідити історичний шлях розвитку стандартів, оскільки вони розвивались разом із нормами законодавства та певним чином здійснювали вплив на їх формування.

Стан дослідження. Як джерела екологічного права стандарти розглядались у роботах таких правознавців: В.І. Андрейцева, О.Л. Дубовик, О.С. Колбасова, О.В. Сівакова, Ю.С. Шемшученка. Разом із тим постійний розвиток законодавства і стандартів потребують актуалізації дослідження зазначеного питання.

Метою й завданням статті є з'ясування впливу стандартів на формування галузі екологічного права шляхом аналізу розвитку екологічних стандартів і законодавства щодо стандартів, наукових поглядів щодо правової природи стандартів.

Вклад основного матеріалу. Появі екологічних стандартів передував швидкий розвиток промисловості у світі, під час якого люди все більше починали усвідомлювати ефективність стандартизованого виробництва. Актуальність стандартів почала зростати, і вже в другій половині ХІХ століття роботи зі стандартизації проводилися майже на всіх промислових підприємствах. Єдина мета, яку при цьому переслідували підприємці, – отримання більш високого прибутку. Капіталісти швидко зрозуміли, що машинне виробництво приносить їм великі доходи під час виготовлення однотипної продукції [20, с. 48].

У ХХ столітті актуальним став розвиток міжнародних і європейських стандартів, які набули високої популярності після заснування в 1946 році Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) – найбільшої організації зі стандартизації, у тому числі екологічної, яка об'єднує понад 100 країн [20]. Міжнародні та європейські стандарти тих часів здебільшого мали рекомендаційний характер. Пріоритетом виконання положень зазначених стандартів було повноцінне членство країни в тій чи іншій організації, а також економічний інтерес. Якщо продукція мала сертифікат якості, це робило її більш привабливою для потенційних покупців.

Навіть за відсутності санкцій за їх недотримання європейські екологічні стандарти відіграють глобальну роль у регулюванні відносин у сфері охорони довкілля. Як зазначає М.О. Медведєва, у зв'язку з тим що міжнародне право не завжди встигає відреагувати на ту чи іншу екологічну проблему, звернення суб'єктів правотворення до положень стандартів видається певним виходом із ситуації. Звісно, цим положенням бракує зобов'язальної сили та дієвих механізмів нагляду за виконанням, проте застосування екологічних стандартів у міждержавних відносинах, їх подальша трансформація в норми міжнародних договорів чи звичаї, впровадження в акти національного законодавства чи рішення національних судів надає їм вагомого значення в процесі реалізації природоохоронних норм і принципів [15, с. 87].

За словами вченого О.С. Шеремета, галузь міжнародного екологічного права багато в чому сформувалася завдяки актам «м'якого права». Переважна частина правил, що регулюють ці відносини, міститься в рекомендаційних актах міжнародних організацій (екологічних стандартах) і конференцій. Через недоліки договірної чи звичаєвої форми міжнародної правотворчості суб'єкти міжнародного права

намагаються виробити ті чи інші стандарти поведінки саме шляхом звернення до таких актів «м'якого права», що інколи дають змогу більш деталізовано й чітко сформулювати зобов'язання, які держави жодним чином не погодилися б утілити в міжнародному договорі [35].

Інша ситуація складалася на території Радянського Союзу. 23 листопада 1929 року Центральний виконавчий комітет і Рада народних комісарів Союзу Радянських Соціалістичних Республік прийняли постанову про кримінальну відповідальність за випуск недоброякісної продукції й за недотримання обов'язкових стандартів. Ця постанова ще більше підвищувала авторитет стандартів [11, с. 11]. Отже, в Радянському Союзі дотримання стандартів було підтримано державним примусом, тоді як у Європі головним стимулятором дотримання стандартів був економічний інтерес підприємств.

Варто зазначити, що обидва ці напрями є дієвими – як державний примус, так і економічний інтерес. Проте з розпадом Радянського Союзу в республіках, що відділились, стандарти, зокрема екологічні, вже не забезпечувались потужним державним примусом тих часів, відповідно, втратили свою ефективність. Разом із тим міжнародні та європейські стандарти, маючи рекомендаційний характер, і сьогодні продовжують ефективно працювати та здійснювати вплив на розвиток законодавства окремих країн.

Фактично розвиток екологічних стандартів на території радянської України розпочався в 1970-ті роки, коли став очевидним той факт, що без належної стандартизації в галузі охорони природи стрімкий розвиток промисловості почне спричиняти фатальні наслідки для навколишнього природного середовища й життя людей. Держава приділяла особливу увагу розвитку екологічної стандартизації, постійно розробляючи нові та покращуючи чинні стандарти. У розвиток екологічної стандартизації тих часів докладено стільки зусиль, що чимала частина тогочасних стандартів і сьогодні застосовується як актуальна. Оскільки положення екологічних стандартів підтримувались державним примусом, уже тоді вони суттєво впливали на формування галузі екологічного права.

Інтенсивний розвиток стандартів у зазначеній сфері відбувся відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про посилення охорони природи і поліпшення використання природних ресурсів» від 29 грудня 1972 року [25], якою Державному комітетові СРСР по стандартах було доручено передбачати, починаючи з 1973 року, у планах державної стандартизації розробку комплексу загальнотехнічних державних стандартів з охорони природи й раціонального використання природних ресурсів, а також спільно з Радами Міністрів союзних республік, міністерствами та відомствами скласти координаційний план робіт зі стандартизації в галузі охорони водних ресурсів і захисту атмосфери від шкідливих промислових викидів і вихлопних газів автомобілів.

Державним комітетом СРСР по стандартах спільно з міністерствами та відомствами було розроблено низку державних стандартів, що визначали основні положення зі стандартизації у сфері охорони природи, якими встановлювались правила контролю показників якості повітря населених пунктів, правила встановлення граничних допустимих викидів шкідливих речовин промисловими підприємствами, правила охорони вод під час буріння морських свердловин для видобутку нафти й газу, показники якості вод різних видів водокористування, правила ведення господарства в зелених зонах міст тощо. Отже, склалися такі категорії стандартів: державні загальносоюзні стандарти (ГОСТ); галузеві стандарти («отраслевые стандарты» – ОСТ); республіканські стандарти; заводські стандарти або стандарти підприємств (СТП) [13, с. 61].

У сфері охорони навколишнього середовища основна увага приділялась розвитку ГОСТів. Передусім Державний комітет СРСР по стандартах затвердив і ввів у дію з 1 січня 1977 року ГОСТ 17.0.0.01-76 «Система стандартів в галузі охорони природи й поліпшення використання природних ресурсів» [3] (досі застосовується в Україні, припиняє дію з 1 січня 2019 року згідно з Наказом ДП «УКРНДНЦ» від 13 грудня 2017 року № 412 [17]), який установлює основні положення системи стандартів, спрямовані на охорону природи й поліпшення використання природних ресурсів.

З активною розробкою екологічних стандартів у юридичній літературі поступово почали формуватись погляди щодо їх правової природи. У 1979 році О.А. Красавчиков умовно поділив позиції різних авторів, що були висвітлені в тогочасній літературі, на прихильників чотирьох концепцій: «результативної», «документальної», «нормативного акта» й «норми права» [14].

«Результативна концепція» базується на визначенні стандарту, яке сформульовано Міжнародною організацією зі стандартизації, а саме: стандартом є результат конкретної роботи зі стандартизації, прийнятий компетентним органом. Він може бути: 1) у вигляді документа, що містить низку вимог (норм, які підлягають виконанню); 2) у вигляді основної одиниці або фізичної константи; 3) у вигляді будь-якого предмета для фізичного порівняння. Як зауважив О.А. Красавчиков, узакане визначення не тільки не встановлює правової природи стандарту, а й не встановлює його сутності загалом [14].

«Документальна» концепція сформована з визначення, що містилось у ГОСТі 1.0-68 «ГСС. Основные положения», в якому стандарт розглядався як нормативно-технічний документ. За словами О.В. Сівакова, це визначення не можна визнати вдалим, оскільки воно не відображає правової природи стандарту, є значною мірою одностороннім «технічним» визначенням стандарту [32, с. 20].

Прихильники концепції «нормативного акта» визначають стандарт як нормативний акт із технічним (техніко-правовим) змістом. Цю концепцію стандарту О.А. Красавчиков також відкидає, висловлюючись за визнання стандарту нормою права (системою правових норм), а нормативним актом – постанови державного органу про його затвердження [14].

Як зазначив у 1984 році О.В. Сіваков, не можна протиставляти концепцію «нормативного акта» й концепцію «норми права», як це зробив О.А. Красавчиков. Стандарт може бути, з одного боку, нормою права, а з іншого – нормативним актом. Так, наприклад, загальносоюзний стандарт на питну воду з усіма його вимогами про якість води є, безсумнівно, нормативним актом, а самі норми-вимоги, що містяться в цьому акті, є нормами права [32, с. 20]. Отже, в часи СРСР державний загальносоюзний стандарт цілком обґрунтовано розглядався як нормативний акт, а його положення – як норми права. Відповідно, вплив тогочасних стандартів на формування сфери екологічного права був очевидним.

У червні 1992 року в Ріо-де-Жанейро відбулась Конференція ООН з навколишнього середовища, яка фактично задала новий темп для розвитку міжнародних екологічних стандартів. У програмних документах конференції, головним із яких був «Порядок денний XXI століття», проголошено прагнення світового співтовариства перейти на модель так званого стійкого розвитку, коли потреби людини будуть задовольнятися за максимального збереження якості довкілля. Наслідком прийнятих рішень стали нові роботи ISO в галузі міжнародної стандартизації. Так, був створений технічний комітет з екологічного управління (ISO/TK 207), який, використовуючи досвід і методологію системного управління якістю, почав розроблення

стандартів ISO серії 1400 [21, с. 58]. Цією Конференцією прийнято Ріо-де-Жанейрську декларацію з навколишнього середовища й розвитку, принципом 11 якої встановлено, що держави приймають ефективні законодавчі акти в галузі навколишнього середовища. Екологічні стандарти, цілі регламентації і пріоритети повинні відображати екологічні умови та умови розвитку, в яких вони застосовуються [30].

Поділяючи погляди учасників конференції, на підставі її рекомендацій і принципів Україна визначила необхідність переходу до моделі стійкого розвитку, концепції якої затверджені протягом 1990-х років.

Після розпаду СРСР обов'язковий характер державних загальносоюзних стандартів певний час ще зберігався. У зв'язку з проголошенням незалежності України Верховною Радою України прийнято Постанову «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» [24], згідно з якою до прийняття відповідних актів законодавства України на її території застосовуються акти законодавства Союзу РСР за умови, що вони не суперечать Конституції й законам України. Разом з актами законодавства на території України продовжили діяти також галузеві стандарти і прирівняні до них інші нормативні документи колишнього СРСР.

У 1992 році Урядом України разом з урядами республік колишнього СРСР підписано Угоду про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації [34]. Згідно з Угодою, державні стандарти колишнього СРСР набули статусу міждержавних і стали чинними в Україні та інших республіках колишнього СРСР, які підписали Угоду.

Систему стандартизації, отриману Україною після розпаду Радянського Союзу, створено на принципах планової економіки, де держава й тільки держава несла відповідальність за безпеку продукції та послуг, а стандарт був законом. Нормативні документи жорстко регламентували вимоги до продукції, тобто все піддавалося тотальному контролю. Національна стандартизація створювалась в умовах переходу до ринкової економіки, нестабільної економічної й фінансової ситуації та на основі розгалуженої системи стандартизації колишнього СРСР.

Загальносоюзні стандарти є, безумовно, дуже цінними для системи стандартів нашої країни, проте з розвитком суспільних відносин, промисловості, технологій, науки мають змінюватись і стандарти. Радянські ГОСТи були розраховані на тогочасний рівень розвитку промисловості й технологій, оскільки більшість із них приймалися у 1970–1980 роки. Цілком очевидно, що відповідність товару чи послуги стандарту, який складено понад 30 років тому, нині не може вважатися гарантією якості й безпеки.

Через рік після здобуття Україною незалежності почалося становлення національної системи стандартизації, яку втілено в комплексі основоположних державних стандартів, що охоплював кілька стандартів за порядковими номерами, починаючи з ДСТУ 1.0-93 до ДСТУ 1.5-93. Стандарти ґрунтувалися на правових нормах Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію та сертифікацію», досвіді стандартизації колишнього СРСР і враховували відповідні принципи й положення міжнародних організацій стандартизації. Через 10 років на заміну стандартам ДСТУ 93 прийшла система національних стандартів ДСТУ 2003, яка фактично стала оновленою державною системою та включає в себе стандарти ДСТУ «Національна стандартизація...» (наприклад, ДСТУ 1.0:2003. Національна стандартизація. Основні положення; ДСТУ 1.8. Національна стандартизація. Правила розроблення програми робіт зі стандартизації) [12, с. 43].

В оновленій національній системі стандартів особливо підкреслюються взаємозв'язок стандартизації з технічним

прогресом, її роль у підвищенні технічного рівня виробництва та якості продукції, необхідність досягнення високого світового рівня продукції (процесів, робіт, послуг). У зв'язку з цим до стандарту як носія передового світового досвіду висуваються високі вимоги, які зможуть забезпечити розроблення й виробництво високоякісної продукції (процесів, робіт, послуг), раціональне використання всіх ресурсів, охорону зовнішнього середовища, безпеку праці, охорону здоров'я населення, захист їх від шкідливих дій тощо [22, с. 43].

Щодо розвитку екологічного законодавства з прийняттям у 1991 році Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9] магістральним напрямом сучасної екологічної політики України стає створення правового механізму забезпечення системи екологічної безпеки на основі визначення різних видів екологічного (природно-техногенного) ризику та важелів запобігання йому, ліквідації негативних екологічних і соціальних наслідків прояву екологічної небезпеки [1]. Законодавча модель зазначеного Закону обумовила науково-правничу перспективу еколого-правових досліджень у нових політичних, еколого-соціальних та економічних реаліях суверенної України, а також закріпила принцип обов'язковості екологічних стандартів [2, с. 9].

У 1993 році прийнято Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» [4] (далі – Декрет КМУ) (діяв до 1 січня 2018 року), який визначив правові й економічні основи систем стандартизації та сертифікації, встановив організаційні форми їх функціонування на території України. Декрет КМУ передбачав поділ нормативних документів зі стандартизації на державні стандарти України (ДСТУ); галузеві стандарти (ГСТУ); стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок (СТТУ); технічні умови (ТУ); стандарти підприємств (СТП).

Згідно з Декретом КМУ, до державних стандартів України прирівнювались державні будівельні норми і правила (ДБН), а також державні класифікатори техніко-економічної та соціальної інформації (ДК). Міжнародні, регіональні й національні стандарти інших країн застосовуються в Україні відповідно до її міжнародних договорів. Як державні стандарти України використовуються також міждержавні стандарти, передбачені Угодою про проведення узгодженої політики у сфері стандартизації, метрології та сертифікації, підписаною в м. Москві 13 березня 1992 року [34]. Республіканські стандарти Української РСР (РСТ УРСР) застосовуються як державні до їх заміни чи скасування [4].

Згідно з Декретом КМУ, державні стандарти України (ДСТУ) містять обов'язкові та рекомендовані вимоги. До обов'язкових вимог державних стандартів України (ДСТУ) належали, зокрема, вимоги, що забезпечують безпечність продукції для життя, здоров'я, майна громадян, її сумісність і взаємозамінність, охорону навколишнього природного середовища та вимоги методів випробувань цих показників; поняття й терміни, що використовуються у сфері поводження з відходами, вимоги до класифікації відходів і їх паспортизації; способи визначення складу відходів і їх небезпечності, методи контролю за станом об'єктів поводження з відходами, вимоги щодо безпечного для довкілля та здоров'я людини поводження з відходами, а також вимоги щодо відходів як вторинної сировини. Обов'язкові вимоги ДСТУ підлягали безумовному виконанню органами державної виконавчої влади, всіма підприємствами та громадянами-суб'єктами підприємницької діяльності, на діяльність яких поширюється дія стандартів [4, ст. 5].

Разом із тим у 2014 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру»

[7] скасовано статті 4–9 Декрету КМУ, що стосувались категорій нормативних документів, їх визначень і вимог до них. Отже, у 2014 році офіційно припинила існувати система стандартів у тому вигляді, в якому вона була закріплена в Декреті КМУ, так само як і закріплені вимоги щодо обов'язковості дотримання ДСТУ.

Хоча Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлена обов'язковість щодо застосування екологічних стандартів, цього не достатньо для їх ефективності. У часи постійного товарообігу і зростання промисловості у світі система державних національних стандартів стосується лише однієї країни, що не дає належного підґрунтя для ефективної співпраці на світовій арені торгівлі. Саме тому з 1 січня 2016 року на території України, замість національних стандартів, діють гармонізовані з національними європейські та міжнародні стандарти.

Про це йдеться в низці наказів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, прийнятих протягом 2014 року, наприклад, № 1484, 1485, 1493, 1494 «Про прийняття європейських і міжнародних нормативних документів як національних стандартів України, змін до національних стандартів України та скасування національних стандартів України», перелік яких разом із додатками міститься в підрозділі «Прийняття та скасування національних стандартів» на офіційному веб-сайті Мінекономрозвитку [26].

Роботи з підготовки гармонізації національних стандартів до міжнародних і європейських продовжив новий національний орган зі стандартизації – державне підприємство «Українське агентство зі стандартизації» (ДП «УкрНДНЦ»), яким у 2015 році прийнято накази № 205–209, 220–221 «Про прийняття нормативних документів України, змін та поправок до національних стандартів України, гармонізованих з європейськими нормативними документами, та скасування нормативних документів України та міждержавних стандартів в Україні», перелік яких разом із додатками зазначений у розділі «Стандартизація» на офіційному веб-сайті ДП «УкрНДНЦ» [33].

Водночас до 2015 року на території України продовжувала діяти чимала кількість застарілих ГОСТів, хоча з кожним роком ця кількість зменшувалась. Це підтверджується, зокрема, Наказом Мінприроди від 13 лютого 2013 року № 53 [18], яким встановлено чинність окремих нормативних документів колишнього СРСР у сфері охорони природи до 1 березня 2018 року, Наказом Мінприроди від 19 червня 2002 року № 232 [19], яким затверджено перелік нормативних документів колишнього СРСР, чинність яких в Україні продовжено до 31 грудня 2007 року.

5 червня 2014 року прийнято новий Закон України «Про стандартизацію» [10], у якому пунктами 2 і 3 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» передбачено, що міждержавні стандарти (ГОСТ), які діяли на момент набрання чинності Угодою про проведення узгодженої політики у сфері стандартизації, метрології і сертифікації від 13 березня 1992 року, застосовуються як національні стандарти до їх заміни на національні стандарти чи скасування в Україні.

Стандарти, кодекси ustalеної практики й технічні умови, прийняті центральними органами виконавчої влади до набрання чинності цим Законом, а також галузеві стандарти (ОСТ) і прирівняні до них інші нормативні документи колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік, галузеві стандарти України (ГСТУ) застосовуються до їх заміни на технічні регламенти, національні стандарти, кодекси ustalеної практики чи скасування в Україні, але не більше як 15 років з дня набрання чинності цим Законом. Відповідно, з набуттям чинності державним стандартом України (ДСТУ) загальносоюзний ГОСТ, що регулював

відповідні відносини у сфері охорони довкілля, втрачає чинність в Україні [10].

Задля пришвидшення оновлення стандартів Програмою діяльності Кабінету Міністрів України [27] у 2014 році визначено, зокрема, такі завдання, як реалізація прийнятих у 2014 році Законів України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [8] і «Про стандартизацію» [10]; прийняття 1500 національних стандартів, гармонізованих зі стандартами ЄС, припинення дії на території України стандартів колишнього СРСР (2015 рік); створення повнотекстової електронної бази стандартів (близько 28 тисяч стандартів) (2015 рік).

На виконання цієї Програми національний орган зі стандартизації упродовж 2015 року скасував усі чинні в Україні радянські ГОСТи (з певними датами скасування, зокрема з 2016, 2017, 2018 та 2019 років) [23, пункт 10 глави 3; 29]. Отже, Україна перейшла до застосування лише оновлених державних стандартів.

Ураховуючи вищезазначене та керуючись офіційним роз'ясненням Міністерства економічного розвитку і торгівлі, варто зазначити, що, попри скасування застарілих ГОСТів на території України, виробники сьогодні можуть їх застосовувати у своїй господарській діяльності та для своїх професійних потреб як звичайні інструкції, правила тощо, але не можуть робити посилання на такі ГОСТи, тому що вони не є чинними й не визнані національним органом стандартизації. Водночас виробник має усвідомлювати переваги застосування чинного національного стандарту, який розроблено відповідним технічним комітетом стандартизації з дотриманням процедур стандартизації, відповідає законодавству, до якого вчасно внесені зміни, який адаптований до сучасних досягнень науки й техніки, вимог міжнародних, регіональних стандартів і сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції [31].

Щодо процесу оновлення стандартів саме в екологічній сфері варто зазначити, що, згідно з інформацією від Державної служби статистики, з моменту здобуття Україною незалежності щороку фіксувалось зниження рівня забруднення атмосферного повітря й поверхневих вод. Це пояснюється тим, що за часів Радянського Союзу влада приділяла багато уваги розвитку саме промислового сектору. А в 1990-х роках на заміну періоду стабільного індустріального зростання прийшов період поступового становлення економіки самостійної держави, як наслідок, величезну кількість заводів і фабрик було зачинено. Відповідно, результатом цього стало помітне зменшення промислового забруднення атмосфери і станом на 1995 рік рівень забруднення був удвічі меншим за рівень 1990 року [5].

Звичайно, 1990 рік – це не той період, на який варто рівнятися стосовно екологічної ситуації в країні. Скоріше навпаки, масштаби техногенного забруднення в Україні на початок 1990-х років досягли значного, а в багатьох місцях критичного рівня. Як відзначає С.І. Васюта, серед усіх 20 економічних районів колишнього СРСР, за оцінкою лабораторії моніторингу природного середовища й клімату Державного комітету України з гідрометеорології, територія України у складі колишнього Союзу була найбільш техногенно забрудненою [16].

Відсутність якісного розвитку промисловості стала однією з основних причин продовження дії застарілих екологічних стандартів, адже надмірного екологічного забруднення просто не було, як і приводу розробляти нові стандарти. Після 2013 року внаслідок настання чергової нестабільної економічної ситуації велику частину підприємств знову було зачинено, у 2015 році, за інформацією Державної служби статистики, рівень забруднення знизився до рівня, що майже в чотири рази менший від рівня 1990 року [5].

Очевидно, що в недалекому майбутньому ситуація в Україні стабілізується, у результаті чого будуть зростати й масштаби промислової сфери. Тому зараз найскладніше завдання полягає як у збереженні навколишнього середовища, так і в забезпеченні якісного промислового розвитку країни. А без оновлення екологічних стандартів зробити це неможливо.

Так, у 2016 році Верховною Радою України затверджено нову Програму діяльності Уряду [28], де основну увагу зосереджено на реформі сільського господарства – запровадження механізмів збереження та відтворення земельних ресурсів шляхом розвитку меліорації, рекультиваци, нормування і стандартизації в галузі охорони земель; транспорту й інфраструктури – впровадження європейських стандартів будівництва, реконструкції, ремонту та утримання доріг, посилення контролю за дотриманням норм вагового навантаження.

Саме стандарти як результат безперервного порівняння й удосконалення відіграють ключову роль у сучасних економіко-правових відносинах. Галузь екологічного права на сучасному етапі розвитку немислима без використання науково обґрунтованих, емпірично перевірених стандартів якості, таких як державні національні стандарти України, міждержавні, міжнародні стандарти [6].

Держава у відповідному нормативному документі надає технічні норми обов'язкову юридичну силу, що перетворює її на правову норму. Проте варто розмежовувати поняття «стандарти в екологічному праві» та «екологічні стандарти». Оскільки сьогодні питання обов'язковості екологічних стандартів не стоїть так гостро, як за часів СРСР, сучасні стандарти, які стосуються охорони навколишнього природного середовища, якщо на них відсутнє посилання у відповідному нормативно-правовому акті (а це більшість екологічних стандартів), є добровільними до застосування (хоча в законодавстві й містяться норми про обов'язковість виконання вимог екологічних стандартів), тоді як стандарти для екологічного права мають набагато важливішу роль. Маючи свій історичний шлях розвитку, деталізуючи положення законодавства (визначення, методики регулювання тощо), стандарти (національні, європейські, міжнародні) впливають на формування галузі екологічного права України загалом.

Висновки. Сьогодні розроблення екологічного законодавства має здійснюватися лише з урахуванням положень стандартів як невід'ємного елемента механізму правового регулювання. Упровадження та дотримання екологічних стандартів підвищують ефективність законодавства. Екологічні стандарти конкретизують природоохоронні вимоги чинного законодавства, є засобом втілення законодавчих рішень у життя і практику господарської діяльності, при цьому реальне втілення багатьох правових положень часто неможливе інакше, як за допомогою стандартів. Саме стандарти сьогодні формують напрям світового технічного прогресу, й саме за допомогою стандартів досягається розуміння на всіх рівнях суспільної співпраці.

Список використаної літератури:

1. Андрейцев В.І. Проблеми кодифікації екологічного законодавства України. Права держава України: проблеми, перспективи розвитку: короткі тези доп. та наук. повід. Республік. наук.-практ. конф., 9–11 листоп. 1995 р. Харків, 1995. С. 200–201.

2. Андрейцев В.І. Екологічне право України: розвиток наукових доктрин. Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку: матеріали «круглого столу» (Київ, 27 травня 2016 року) / за ред. М.В. Красної, Т.О. Коваленко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2016. 377 с.

3. ГОСТ 17.0.0.01-76. Система стандартов в области охраны природы и улучшения использования природных ресурсов. Основные положения. Охрана природы. Атмосфера. Москва: Издательство стандартов, 1993. С. 3–7.

4. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року № 46-93. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 27. Ст. 289. Пункт 2 статті 6.

5. Державна служба статистики. Статистичний збірник. Довкілля України за 1990–2015 роки. Київ, 2016. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Європейський Союз «нав'язує» Україні чистіше повітря та воду, або Екологічна складова Угоди про асоціацію з ЄС. Інформаційний веб-сайт ZN.UA. URL: https://dt.ua/energy_market/yes-nav-yazuue-ukrayini-chistishi-povitrya-ta-vodu-eko-logichna-skladova-ugodi-pro-asociaciyu-z-yes-.html.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру: Закон України від 9 квітня 2004 року № 1193-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 23. С. 2051. Ст. 873.

8. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закон України від 5 червня 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 30. С. 2350. Ст. 1008.

9. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.

10. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 31. С. 2405. Ст. 1058.

11. История метрологии, стандартизации, сертификации и управления качеством: учебное пособие / С.В. Мищенко, С.В. Пономарев, Е.С. Пономарева, Р.Н. Евлахин, Г.В. Мозгова. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. 112 с.

12. Козуля Т.В., Романовський О.О. Стандартизація. Екологічна стандартизація і метрологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Нац. техн. ун-т «ХПІ». Харків: НТУ «ХПІ», 2005. 217 с.

13. Колбасов О.С. Стандартизация в охране окружающей среды. Окружающая среда под охраной закона. Москва, 1982. 146 с.

14. Красавчиков О.А. Управление качеством продукции и стандартизация (правовой аспект). Правовые проблемы управления качеством продукции на базе стандартизации и метрологического обеспечения: материалы Всесоюзной научно-практической конференции (18–19 декабря 1978 года, м. Свердловск). Свердловск, 1979. С. 74–92.

15. Медведєва М.О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища. Київ: Фенікс, 2012. 484 с.

16. Основи екології / О.М. Микитюк, В.В. Грицайчук, О.З. Злотін, Т.Ю. Маркіна. URL: http://geoknigi.com/book_view.php?id=379.

17. Про перенесення терміну скасування чинності національного нормативного документа та міждержавних нормативних документів в Україні: Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 13 грудня 2017 року № 412. URL: http://csm.kiev.ua/images/stories/2017/nakaz/nakazukrndnc_412_2017.doc.

18. Про затвердження Переліку нормативних документів колишнього СРСР: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 13 лютого 2013 року № 53. Інформаційно-правова система «Ліга:Закон». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN84132.html.

19. Про затвердження переліків галузевих стандартів і прирівняних до них інших нормативних документів колишнього СРСР: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 19 червня 2002 року № 232. Професійна юридична

система «Нормативні акти України» (НАУ). URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.2971.0>.

20. Основы стандартизации / ред. В.В. Ткаченко. Москва: Изд-во стандартов, 1986. 328 с.

21. Остапенко О.Г., Шевченко Л.А. Історія правової стандартизації в екологічній сфері. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014. № 10-1. Том 2. С. 56–59.

22. Петровська М. Стандартизація, метрологія і сертифікація довкілля: навчальний посібник / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. 420 с.

23. План виконання в Мінекономрозвитку України заходів з імплементації розділу «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2016–2019 роки, затверджений Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 4 липня 2016 року № 1083. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME160993.html.

24. Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: Постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991 року № 1545-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 46. Ст. 621.

25. Об усилении охраны природы и улучшении использования природных ресурсов: Постановление ЦК КПСС, Совета Министров СССР от 29 декабря 1972 года № 898. URL: <http://lawru.info/dok/1972/12/29/n1188633.htm>.

26. Прийняття та скасування національних стандартів (архів на 01.01.2015). Офіційний веб-сайт Мінекономрозвитку. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=NakaziProPriiniattiaTaSkasuvanniaNatsionalnikhStandartiv&pageNumber=1>.

27. Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2014 року № 695, схвалена Постановою Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року № 26-VIII. Офіційний вісник України. 2014. № 102. С. 7. Ст. 3005.

28. Програма діяльності Кабінету Міністрів України, схвалена Постановою Верховної Ради України від 14 квіт-

ня 2016 року № 1099-VIII. Офіційний вісник України. 2016. № 32. С. 13. Ст. 1260.

29. Програма робіт ДП «УкрНДНЦ». URL: <http://uas.org.ua/ua/services/standartizatsiya/programa-robit/>.

30. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию, принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3 14 июня 1992 года. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_455.

31. Роз'яснення Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з питань застосування стандартів, у тому числі у зв'язку зі скасуванням у 2015 році міждержавних стандартів (ГОСТ). URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=964dd5be-37b3-4738-ab45-2e7ca4677167>.

32. Сиваков О.В. Стандарты в системе правового регулирования охраны природы в СССР: дисс. ... канд. юрид. наук / Институт государства и права АН СССР. Москва, 1986. 174 с.

33. Стандартизація. Офіційний веб-сайт UAS. URL: <http://uas.org.ua/ua/services/standartizatsiya/nakazi-dp-ukrndnts/2016-2/cichen/>.

34. Угода про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації (укр./рос.) від 13 березня 1992 року. Бюллетень міжнародних договорів. 1993. № 4.

35. Шпарик Н.Я. Міжнародно-правові акти як джерела екологічного права України: дис. ... канд. юрид. наук / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 217 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Коваленко Богдан В'ячеславович – аспірант кафедри екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kovalenko Bohdan Viacheslavovych – Postgraduate Student at the Department of Environmental Law of the Faculty of Law Kyiv National Taras Shevchenko University

kov.bogdan@gmail.com